Asiantuntijalausunto Eduskunnan ympäristövaliokunnalle 14.11.2025

Ympäristöministeriö

Kerstin Stendahl, Kansainvälisten asiain neuvos

Venäjän laittoman hyökkäyssodan aiheuttama ympäristötuho Ukrainassa

1. Tilannekatsaus ja jälleenrakentamisen kustannukset

Venäjän laiton hyökkäyssota Ukrainassa on aiheuttanut yksi Euroopan historian vakavimmista humanitaarisista katastrofeista. Ihmishenkien menetyksen ja rakennusten tuhoutumisen lisäksi sota aiheuttaa mittavia ympäristötuhoja - ilman, maaperän ja veden saastumista ja vaarallisten jätteiden kertymistä mikä vaarantaa näiden vaikutusten alueella asuvien ihmisten terveyttä ja vaikeuttaa yritystoimintaa ja jälleenrakentamista.

Ympäristöön liittyvät vahingot ja riskit ovat mm:

- Kakhovkan padon tuhoutuminen (Khersonska) kesäkuussa 2023 on ollut suurin yksittäinen katastrofi, joka on aiheuttanut laajoja tulvia, jotka vaikuttivat 80 asutukseen ja johtivat mittaviin ekologisiin seurauksiin, kuten raskasmetallien ja kemikaalien leviämistä tulvien mukana, maaperän eroosioon ja vesiekosysteemien tuhoutumiseen.
- Venäjän hyökkäyssodan aiheuttamien ilmastopäästöjen on arvioitu olevan yli 200 milj. tonnia, joka vastaa Itävallan, Unkarin, Tšekin ja Slovakian yhdistettyjä vuotuisia päästöjä tai 120 miljoonan auton vuotuisia päästöjä. Sota on aiheuttanut myös mittavia metsäpaloja. Vuonna 2024 Ukrainassa paloi lähes miljoona hehtaaria metsää, mikä oli kaksi kertaa enemmän kuin koko EU alueen metsäpalot.
- Sodassa tuhottu rakennuskanta, infrastruktuuri ja teollisuuslaitokset ovat aiheuttaneet Ukrainalle valtavan ja vaikeasti ratkaistavan jäteongelman. Mitä tehdä rakennusjätteelle, joka sisältää räjähteiden sisältämiä vaarallisia aineita ja paljon asbestia, sillä Ukrainassa on menneinä vuosikymmeninä käytetty paljon asbestia asuntojen katoissa, mahdollisesti jopa 70% asuntokannasta sisältää asbestia.
- Metsä- ja luonnonalueet: Raportti arvioi, että vahingoittuneita metsiä ja luonnonmaisemia on lähes 700 000 hehtaaria, mikä merkitsee 14 %:n kasvua edellisvuoteen verrattuna.
- Saastuneet alueet ja miinoitettu maaperä: Sodassa käytetyt räjähteet sekä sodan tuhoamat teollisuuslaitokset aiheuttavat vaarallisten aineiden ja saasteiden päätymistä ympäristöön. Tämä aiheuttaa maaperän, vesistöjen ja pohjavesien pilaantumista, mikä puolestaan vaikuttaa mm. maatalouden harjoittamiseen ja ruokaturvaan. Näiden vahinkojen puhdistaminen kestää pitkään.
- Sama koskee miinojen vaikutusta, Ukraina on tällä hetkellä maailman miinoitetuin maa, tällä hetkellä n. 23% maa-alasta on miinojen ja räjähtämättömien ammusten saastuttamaa.
- Sodan vauriot, myös ympäristövahingot ovat pahimpia etulinjan alueilla: Donetska, Luhanska, Kharkivska, Zaporizka ja Khersonska.

Maailmanpankin arvion (4th Rapid Damage and Needs Assessment RDNA4, 2025) mukaan sodan jälkeisen jälleenrakennuksen kustannukset ovat noin 524 miljardia dollaria seuraavan vuosikymmenen aikana. Pelkästään ympäristövahinkojen arvo ylittää 127 miljardia. Ukrainan ympäristöministeriö on raportoinut yli 9 000 ekologisen tuhon tapausta.

50 % Ukrainan keskeisistä mineraalivaroista sijaitsee tilapäisesti miehitetyillä alueilla mikä merkitsee arviolta 12,5 biljoonan dollarin menetyksiä. Näillä mineraaleilla – kuten litiumilla, titaanilla, grafiitilla ja harvinaisilla maametalleilla – on strateginen merkitys energiasiirtymälle ja teollisuudelle.

2. Kansainväliset toimijat

Ympäristön kunnostus ja vihreä jälleenrakennus ovat osa kansainvälistä yhteistyötä Ukrainassa.

Keskeisiä toimijoita ovat:

- Ukraine Donor Platform joka on kansainvälisten rahoittajien ja Ukrainan hallinnon yhteinen foorumi, joka koordinoi sodan rahoitustarpeita ja rahoittajien yhteistyötä. Sihteeristö on EU komissiossa.
- YK-järjestöt kuten UNEP, UNDP ja FAO, jotka tukevat ekosysteemien ennallistamista ja kestävää kehitystä.
- Euroopan unioni, joka rahoittaa Ukrainan jälleenrakennusta, ml. vihreän siirtymän ohjelmia ja lainsäädännön harmonisointia.
- Kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC), joka käsittelee ympäristörikoksia osana sotarikosprosesseja.
- Kansainväliset rahoituslaitokset (EIB, EBRD, Nefco, Maailmanpankki/IFC) jotka toteuttavat jo tällä hetkellä jälleenrakennustoimia ja vihreän siirtymän projekteja Ukrainassa, ml. EUn rahoittamana.

3. EU:n rahoittamat hankkeet

Sodan aiheuttaman saastumisen jälkiä korjataan pitkään. Ukraina haluaa ja EU velvoitteet edellyttävät, että jälleenrakennus toteutetaan ”build back better” hengessä. EU on sitoutunut tukemaan Ukrainan vihreää jälleenrakennusta ja ympäristönsuojelua. Ukraine Facility kautta osoitetaan 50 miljardin euron kokonaisrahoitus vuosille 2024–2027. Siihen sisältyy ympäristön ja ilmastonäkökulmien integrointi EU:n rahoittamiin investointihankkeisiin, sekä vähintään 20 % kohdennus ilmastoon ja ympäristöön. Lisäksi tuetaan myös Ukrainan lainsäädännön lähentämistä EU:n lainsäädäntöön, ml. ympäristö ja ilmasto.
Tämän lisäksi EU:n rahoitus kattaa sekä suorat ympäristöohjelmat että laajemmat jälleenrakennuspaketit, joissa vihreä siirtymä on keskeinen osa.

Keskeisiä ohjelmia ovat:

- ITÄISEN NAAPURUSTON ALUEELLINEN OHJELMA, joka kohdentuu myös Ukrainaan EU4Green Recovery East – 21,3 miljoonan euron rahoitus (2025–2028) kiertotalouden, vesienhallinnan ja ympäristödatan kehittämiseen.
- LIFE-ohjelma, jonka kautta rahoitetaan jäte- ja vesihuollon infrastruktuuria sekä luonnonsuojeluhankkeita EU maissa, ja kumppanuusyhteistyötä myös Ukrainan kanssa.

4. Suomen toimet

Suomi tukee ympäristöhankkeita Ukrainassa, jotka parantavat maan kykyä seurata ja arvioida ympäristön tilaa ja sodan aiheuttamia vahinkoja. Näillä hankkeilla autetaan Ukrainaa myös EU:n ympäristö- ja ilmastolainsäädännön toimeenpanossa. .

Yhteistyö kattaa pintavesien ja biodiversiteetin seurannan (Suomen ympäristökeskus) sekä meteorologian ja ilmanlaadun seurannan (Ilmatieteen laitos). Lisäksi Suomi on rahoittanut UNEPin johtamaa hanketta osana Platform for Action on Green Recovery of Ukraine -aloitetta.

Helsingissä lokakuussa 2024 järjestetty kansainvälinen kokous keskittyi Presidentti Zelenskyin ensimmäisen rauhanaloitteen ympäristöturvallisuuskohtaan 8 ja perustui Environmental Compact for Ukraine -raporttiin. Raportin laati korkean tason työryhmä sodan ympäristövaikutuksista (High-Level Working Group on the Environmental Consequences of War), joka perustettiin Ukrainan presidentin aloitteesta. Työryhmän puheenjohtajina toimivat Andriy Yermak ja Margot Wallström. Heidi Hautala oli yksi työryhmän jäsenistä. Raportti sisältää kolme pääkohtaa; ympäristövahinkojen arviointi, vastuu ja oikeudellinen mekanismi sekä vihreä jälleenrakennus. Siinä esitetään 50 suositusta, jotka koskevat mm. vihreän talouden edistämistä, kaivosalueiden kunnostusta, metsien ja vesistöjen suojelua sekä ilmastolainsäädännön harmonisointia. Yhteinen viesti on selvä: ympäristön suojelu ja ennallistaminen ovat olennainen osa rauhanprosessia, ja kansainvälinen yhteistyö sekä rahoitus ovat välttämättömiä Ukrainan kestävän kehityksen ja turvallisuuden turvaamiseksi.

Helsingissä 19.10.2024 järjestetyn korkean tason konferenssin painopiste oli Ukrainan sodan aiheuttamien ympäristö- ja ilmastovahinkojen arviointi ja korjaaminen osana Zelenskyin rauhanaloitteen 8. kohtaa (ympäristön välitön suojaaminen). Konferenssin avasivat pääministerit Petteri Orpo ja Denys Shmyhal, ja mukana oli yli 50 maata sekä kansainvälisiä järjestöjä. Konferenssin loppuasiakirjan pääkohdat ovat:

1. Ympäristövaikutusten arviointi. Luodaan kattava menetelmä ja alusta sodan ympäristö- ja ilmastovahinkojen arviointiin. Tuetaan UNEPin työtä ja YK:n vahinkorekisteriä hyökkäyssodasta aiheutuneiden vahinkojen dokumentoimiseksi.

2. Vastuu ja oikeudellinen prosessi. Vahvistetaan todisteiden keruun standardeja ympäristövahingoista. Tuetaan Ukrainan viranomaisia ja Kansainvälistä rikostuomioistuinta sodan ympäristörikosten käsittelyssä.

3. Ekosysteemien ennallistaminen. Painopiste maaperän, vesistöjen ja biodiversiteetin palauttamisessa. Tarvitaan humanitaarista miinanraivausta ennen ennallistamista. Ehdotetaan erillistä rahoitusmekanismia ekosysteemien kunnostukseen.

4. Kestävyys ja resilienssi. Kehitetään strategioita, jotka tukevat ilmastonmuutokseen sopeutumista ja ekologista kestävyyttä. Hyödynnetään Ukraine Green Recovery Platformia vihreän jälleenrakennuksen pohjana.

Suomalaiset yritykset ja osaaminen

Ukrainassa on paljon vanhentunutta ja saastuttavaa tuotantoa sekä energia- ja vesilaitoksia ja puutteellinen jätehuolto, joiden modernisointi ja uudistaminen on mittava urakka. Tämä avaa mahdollisuuksia myös suomalaisille yrityksille ja osaamiselle.

Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) on käynnistänyt Pro Ukraina -hankkeen, jonka strategisena tavoitteena on mobilisoida yli 200 suomalaista yritystä osallistumaan Ukrainan jälleenrakennukseen seuraavan kahden vuoden aikana.

Hanke tarjoaa eri toimialojen yrityksille konkreettisia liiketoimintamahdollisuuksia ja painopiste on vastuullisessa ja kestävän kehityksen periaatteita noudattavassa toiminnassa, mikä korostaa eurooppalaisten arvojen ja normien merkitystä hankkeen toteutuksessa.

Pro Ukraina -hankkeen onnistuminen ei ole pelkästään yritysten liiketoimintakysymys, vaan sillä on myös laajempi geopoliittinen ja taloudellinen ulottuvuus: se vahvistaa Suomen asemaa aktiivisena toimijana Euroopan turvallisuus- ja jälleenrakennuspolitiikassa sekä luo edellytyksiä pitkäjänteiselle kaupalliselle yhteistyölle Ukrainan markkinoilla.